

MEKTUPLAR, MEKTUPLAŞMALAR

Dr. Mehmet TÖRENEK*

Mektuplar hayatımızdan yavaş yavaş çekilerek yerini modern iletişim araçlarına bırakmakta. Artık sevgiler kağıtlara dökülmek yerine ahizelere hapsedilmekte, fakslarla uçurulmakta, umutlar, heyecanlar kapıyı çalacak postacıya değil, telefon makinesinin manyetik alarımına endekslenmektedir. İstese de istemesek de bu değişim yaşanmakta, hayatın akışındaki hız ivmesi "alo" sesiyle bütünleşmektedir.

Yazının kalıcı olma yanında, dili ve üslubuyla ayrı bir boyutu vardır. Mektuplarda bu dil daha içli, daha mahrem bir özellik kazanır. Sıcak, etkileyici, içten gelen duyguları taşıyan bir araç olur. Yıllarca bir armağan gibi saklanır, bir şiir, bir hatıra duyurluğuyla okunur. Onda şiirlere, şarkılara, manilere yer verilerek duygular kanatlandırılmaya çalışılır. Bir dosta, bir eşe, bir sevgiliye yazıldığı için de mahremdir onlar. Muhatabı tektir. Dolayısıyla böyle bir toplum ahlâkı da yerleşmiştir. Mektup sadece kendisine yazılan kişiye aittir, açılmaz, okunmaz. Hatta Anadolu'da, uzaktaki bir dosttan gelen mektup yıllarca hep bir sağlık, bir varlık işareti bilinmiş, alınan mektup için ilgili şahsa sorulan "ne var" sorusuna "selam, dua" karşılığı verilerek duyguların mahremiyetine girilmemiştir.

Mektupların özneliği daha ilk cümlede kendini belli eder. "sevgili dostum", "iki gözüm, aziz kardeşim, efendim", "muazzaz efendim"lerle, yahut "muhibbim", "nur-ı aynım", "sevgilim" gibi hitap kelimelerine farklı sıfatlar eklenerek ve gönderilen kişinin ismi yazılarak başlar. Kendinden, yaptıklarından, düşüncelerinden, problemlerinden, özlemlerinden, duygularından sonra selama geçilir ve mektup sona erer. Ancak genelde son cümleler de yine duygu yüklü ve özlü olur.

Son yıllarda derlenmiş mektupların yayımlanmasıyla oluşan birçok kitap çıktı piyasaya. Yıllarca eşte, dostta kalan, saklanmış mektuplar böylece geniş okuyucu kitlesiyle buluştu. Edebiyat, sanat, yahut siyaset dünyasının, kısacası o toplumun malı olmuş kişilerin bir çok özel yönünü tanıma fırsatı yakaladı. Ancak mektupların yayımlanmasında bir özel hayatı deşifre etme telaşı hep oldu ve olmaya devam ediyor. Gerçekten bir sanatçıdan, bir siyasetçiden, bir bilim adamından geriye kalan her şey ortaya dökülmeli mi? Yoksa mektup mahremiyetini hep korumalı, kişiler ölmüş de olsa özel dünyalar saklı kalmaya devam etmeli mi?

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edeb. Bölümü.

Tanpınar'ın mektuplarını yayımlayan Zeynep Kerman, kardeşi Kenan Tanpınar'dan aldığı bazı mektupları "çok şahsi ve ailevi meselelere temas ettiği için", şairin de vasiyetine uyararak yayımlamadığını söyler.¹ Celal Nuri (İleri) de, A. Hamid'in mektupları Süleyman Nazif tarafından yayımlandığında yazdığı bir yazıda, bazı mektupların neşrini lüzumsuz bulur ve "daire-i hususiyet ve mahremiyette cereyan eden sözler neşre gelmez." hükmünü verir.² Abdülhak Hamid de Recaizade M Ekrem'e yazdığı bir mektubunda, mektuplaşmalarının basılması halinde bunun "hoş" olacağını, ancak çoğu yerlerin çıkarılması gerektiğini, "çünkü çok yerleri mahremânedir, umuma arz olunmaz." sözleriyle kaygılarını dile getirir.³ Kısacası bu kaygı hep olmuş, eleştirilerde bu konu hep vurgulanmıştır.

Bunun yanında mektupların özel de olsa, kişinin kendini anlatan satırlarında sahip olduğu ilkeleri, kararlılık yahut tereddütlerini, sevgilerini, ilgilerini, beslendiği kaynakları öğrenme imkânı buluruz. Böylece sanata, edebiyata, topluma yön vermiş kişilerin daha iyi tanınması yanında, öncülük görevlerini mektupların sıcak ikliminde sürdürmesi sağlanmış olur. Yapmak isteyip de yapamadıkları, hep hayalini kurdukları halde bir türlü gerçekleştiremediği düşünceleri, plânları yanında, kendi sıkıntılarını, açmazlarını görmek ve keşfetmek ...Çünkü onlar sanatçıyı ele veren itiraflardır, belgelerdir, ipuçlarıdır. Zeynep Kerman da Âli'ye Mektuplar'ın girişinde, hocanın kendisine yazdığı bir mektupta, eserin adını dahi vererek, mektuplarının bir kısmını yayımlamayı düşündüğünü vurgulayarak, "öyle sanıyorum ki Kaplan Bey, bu mektupların neşrini asıl bu noktayı açığa çıkarmak, kendisi gibi gençlere ümit ve irade aşılacak için istemiş olmalıdır."⁴ der ki, söylediklerimize örnek olacak birçok problemi bu mektuplarda bulmak mümkündür.

Mektuplar özel de olsa, onlarda tartışılan bir çok mesele daha sonra sanat dünyasının, düşünce dünyasının malı olmuş, mektuplar vasıtasıyla başlayan bu tartışma zamanla genişleme imkânı bulduğu gibi, karşılıklı muhatap olan kişilerin çeşitli yazılarına, yahut eserlerine ilham açısından kaynaklık etmiştir. Başlangıçta ya bir dost uyarısı, yahut da ürkek ve çekingen bir şekilde ele alınan konu, karşılıklı mektuplarla olgunlaşmış, yeni yönlendirmelerle zenginleşmiş ve bir çok sanatçı için kendi kişiliğini bulmada ilk nüve vasfı kazanmıştır. A. Hamid- N. Kemal arasındaki mektuplaşmaların, konuşulan problemler yanında, yeni adımlar için nasıl cesaretlendirici bir fonksiyon kazandığını, ne yazık ki, bizler yıllar sonra ancak farkına varabiliyoruz. Hamid'e ismiyle hitap eden ve "seni muhatap etmeğe adından büyük bir kelime bulamıyorum!" diyen N. Kemal, 24.01.1882 tarihli mektubunda kendi eserlerinin "mübâhasat-ı edebiyeye" konusu olmasından dolayı üzüldüğünü ve Hamid'in üzülmemesini ister. "Fakat zannetmem ki sen müteessir olasın, elbette

¹ Tanpınar'ın Mektupları, (Haz. Z. Kerman), İst. 1992, s.7

² Abdülhak Hamid'in Mektupları, (Haz. İ. Enginün), İst.1995, önsöz, s. 8'den naklen.

³ a.e. ,s.356

⁴ Kerman, Zeynep, Âli'ye Mektuplar, İst.1992, önsöz, s.7

olmamışsındır." der. İtiraz edenlere aldırmmaması uyarısından sonra da; "Senin ne vazifen Hâmid! Sen tarih dediğimiz umman-ı zulmetin amâk-ı hafâsına gir! Bize Eşber gibi kitaplar yaz. İskender'in ahlâkından büyük ahlâk tasavvur ve tasvir et! Selim-i Evvelin türbesini ziyaret eyle! O ziyaretindeki hissiyatı pâdişâh-ı azimüşşana nedim-i hâs olan Hasan Can'ın vicdânından sudûr etmiş kadar rûhânî bir belâgatle tarif et.(....) Çalış! Çalış! Ben edebiyât-ı Osmaniye için tasavvur ettiğim ulviyyâtı bin türlü hissiyat ile karıştırdım; âsârımı istediğim dereceye getiremedim. Bakalım sen getirebilir misin. Getirebilirsen bir milletin mürebbiyân-ı irfânından madud olursun."⁵

Mektuplar, bir çok dedikoduları, çekemezlikleri, ihtirasları, basitlikleri zaman zaman konu edindiğinden, kitaplaştığında okuyucu zihnindeki bazı imajları yıkmaya, yok etmeye yönünde olumsuz bir rol de üstlenebilirler. Bir kısım yazarlar için bu kabul edemeyeceğimiz bir durum olurken, bir kısmı için bizim bakışımıza belge oluşturabilir. Özellikle bir düşünce zaviyesinden bakıyorsa bu yaklaşım daha belirgin olur. Ancak gerçek budur ve herkes nihayetinde insandır.

Mektup bizde, batı edebiyatının tesiriyle yeni bir gelişme gösterir. Deneme, makale gibi yeni bir tür değildir ama eski "münşeat zihniyeti ve bunun hazır ve sun'î kalıpları yerine (....) muhtevayı esas alan, tabii ve sade bir mektup tarzı" yavaş yavaş yerleşmeye başlar.⁶ Bu değişimde şüphesiz batılı sanatçıların eserleri ilk örnekler olmuş, başta N. Kemal olmak üzere, yeniliğin öncüsü bir çok sanatçı, bunu bir zevk anlayışı yanında, görev bilinciyle önemsemiştir. Bizde en çok mektup yazan ve kendisinden geriye en çok mektup kalan sanatçı N. Kemal'dir. Yıllar sonra bu mektuplar derlenerek bir araya getirilmiştir ve mektup külliyatı olarak bugün en hacimli si ona aittir. Hatta o, 1867'de yazdığı ve Tasvir-i Efkâr gazetesinde yayımladığı "Ramazan mektubu"nda "mektubu sadece muhatabının okuyacağı bir yazı olmaktan" çıkararak geniş okuyucu kitlesine sunar ki, bu yeniliğiyle "o zamana kadar edebiyatımızın mektup sahasında tanımadığı bir tarzın örneğini" vermiş olur.⁷ Bu genişleme, zamanla mektup türünün, bazan muhatapları belli olsa da, bir çok yeni meselenin gazete sütunlarına taşınarak konuşulmasına, yahut küçük kitapçıklar halinde ele alınmasına, tartışılmasına neden olmuş, özellikle bu devrede tenkid ve tartışmanın adeta tek geçerli formu olarak bir çok eser vücuda getirilmiştir. Namık Kemal'in İrfan Paşa'ya Mektup (1301/1886), Tahrib-i Harabat ve Takip (1301/1885)'i bunlardandır. Ahmed Midhat Efendi de Hall'ül-Ukd (1307/1890) Ahbâr-ı Âsâra Tamîm-i Enzar (1307/1890) isimli kitaplarını "tecessüs ve zevkle okunulmasını temin gayesi ile"⁸ mektup tarzında yazar. Yine Muallim Naci- Beşir Fuad mektuplaşması İntikad (1887), Muallim Naci- Şeyh Vasfi mektuplaşması

⁵ Namık Kemal'in Mektupları, (Haz. F. A. Tansel), Ankara 1973, c.III, s.201-204

⁶ Akün, Ömer Faruk- Namık Kemal'in Mektupları, İst. 1972, önsöz, s.IV

⁷ a. e. ,s.IV-V

⁸ Tansel, Fevziye Abdullah-Türk Edebiyatında Mektup, Tercüme dergisi, c. XVI, No:77-80, s.400

Şöyle Böyle (1885), Muallim Naci- A. Midhat Efendi mektuplaşması Muhaberat ve Muhaverat (1884), Beşir Fuad- Fazlı Necip mektuplaşması Mektubat(1888) isimli eserleri oluşturmuştur. Özellikle bu tanınmış edibler arasında teati edilen mektuplar bizde tenkidin yerleşmesine ve sistemleşmesine büyük katkıda bulunmuş, sade teorik plânda değil, pratik olarak da bir çok eserin ele alınıp değerlendirilmesine, böylece esere dönük bir dikkatin yerleşmesine neden olmuştur.

Mektup, dilinin içtenliği, sıcaklığı, duygusallıklara açık oluşu yanında, konusunun genişliğiyle de çekici gelmiş, hitap özelliğiyle de okuyucuyu kendisine bağlamayı bilmiştir. Bütün bunlar ve daha sıralanabilecek bir çok özellik, mektup formunun diğer edebi faaliyet alanlarında da kullanılmasına yol açmış, hemen her türde bu formun kullandığı eserler zaman zaman yayımlanmıştır. Bir kısmında ilk örnekler batıdan olsa da, türün özelliği bizde de denemesine imkân vermiştir.

Roman türünde yer yer kullanılan farklı bir anlatım tarzı olmanın yanında, bütünüyle bu formun kullanılmasıyla yazılmış roman örnekleri batıda ve bizde mevcuttur. Lacloss'un Tehlikeli İlişkiler'i (1782), Balzac'ın Vadideki Zambak'ı (1835) bunlar arasındadır. Bizde ise Halide Edip Handan'ı (1912), Hüseyin Rahmi Mutallaka'yı (1899), Reşat Nuri Bir Kadın Düşmanı'nı (1927), Nigar Hanım Safahat-i Kalp'i (1901),Cengiz Dağcı Anneme Mektupları'ı (1988) bu formun örnekleriyle oluşturmuşlardır. Tabii bunlara başka ilaveler yapmak da mümkündür.

Hikâye türünde bu kullanım daha yaygındır. Bir çok yazarın hikâyelerinde mektup formunu tercih ettiğini görmekteyiz. Bütünüyle bu tarz hikâyelerin oluşturduğu kitaplar ise fazla değildir. Mehmet Rauf'un Hanımlar Arasında (1914), Safveti Ziya'nın Hanım Mektupları (1913) ilk göze çarpan örneklerdir.

Şiir türünde mektup ,daha çok isim olarak anılır. Formun şekli özelliklerinden çok muhtevayı esas alan bir seçimdir bu. Necip Fazıl'ın Zindandan Mehmet'e Mektup, Orhan Seyfi'nin Abdülhak Hamid'e Mektup, Halit Fahri'nin Bayram Mektubu, Abdürrahim Karakoç'un Hasan'a Mektuplar, Ataul Behramoğlu'nun Kızıma Mektupları'ı mektup içtenliğine sahip birkaç şiir örneğidir.

Gezilip görülen yerlerle ilgili izlenimler, yahut içinde yaşanan şehre ait gözlemler bir seyahat yazısı olarak düşünülmüş, ancak yazıldıkları dönem içerisinde gazete ve dergilere gönderilirken mektup ismi tercih edilmiş, uzakta olan bir dostun, bir arkadaşın izlenimleri olarak parça parça yayımlanmıştır. Kitaplaşırken de aynı isim haliyle muhafaza edilmiştir. Cenap Şehabeddin'in Hac Yolunda (1909) ve Avrupa Mektupları (1919), Ahmet Rasim'in Romanya Mektupları (1916), Süleyman Nazif'in Elcezire Mektupları (1906) Haldun Taner'in Berlin Mektupları (1984), Ayşe Göktürk Tunceroğlu'nun Amerika Mektupları (1992) bunların bir kısmıdır. Ahmet Rasim ile Mustafa Kutlu'nun aynı adı taşıyan Şehir Mektupları (1912//1995) ise izlenimlerin bir sohbet havası içinde sunulduğu eserlerdendir.

Mektup formu bazı yazarlarımız tarafından da fıkra, sohbet ve deneme türündeki yazılarında kullanılmıştır. Nurullah Ataç'ın Okuruma Mektupları'ı (1958)

ile kitaplaşmamış olan Keziban'a Mektupları, Haldun Taner'in Deveküşuna Mektupları (1960), Abdürrahim Karakoç'un Çobandan Mektupları (1997) gibi..

Tasavvuf ve tarikat önderlerinin müritlerine hitaben yazdıkları, yahut uzaktaki bir bağlısına gönderdikleri mektuplar da zaman içerisinde derlenmiş ve bağlılarının adeta el kitabı olarak okunmuş, yaygınlaşmıştır. İmam Rabbani'nin, Mevlana'nın, Elhac Muhammed Esad Efendi'nin Mektubat'ları, Şeyh Hasan Sezai Efendi'nin Mektubat-ı Hazreti Sezai'si bunlardan bazısıdır.

MEKTUPLAR BİBLİYOGRAFYASI

Abdülhak Hamid'in Mektupları (Haz. İnci Enginün), İstanbul, Dergâh yay. 1995, 2 cilt, 464-846 s. (İlk baskısı Mektuplar adıyla, bak)

Alamanya Gurbeti- Sabri'ye Mektuplar- Fethi Savaşçı, İst. Yeditepe yay. 1977, 112 s.

Ali İلمي Fani'ye Bir Mektup "Şiir ve Sanat Anlayışı Üzerine", (Haz. Abdullah Uçman), İst. Kitabevi 1996, 112 s.

Âli'ye Mektuplar-Mehmet Kaplan (Haz. Zeynep Kerman), İst. Dergâh yay. 1992, 271 s.

Ankara, Güneş mat. 1949, 168+4 s.

Arkadaşım Orhan Kemal ve Mektupları, (Haz. Fikret Otyam), İst. E yay. 1975, 496 s.

Atatürk'ün Özel Mektupları (Haz. Sadi Borak), İst. Varlık yay. 1961 (42 mektup), 84 s. /1970 (80 mektup), 190 s./ 1998 (157 mektup), 316 s.

Atsız'dan Adile Ayda'ya Mektuplar, (Haz. Fethi Tevetoğlu), Ankara, Ayyıldız mat.1988, 126 s.

Aziz Nesin Ali Nesin Mektuplaşmaları, İst. Düşün yay. 4 cilt, 1994-95, 334+252+238+312 s.

Aziz Nesin Tahsin Saraç Mektuplaşmaları, İst. Düşün yay.1994.

Baba İnönü'den Erdal İnönü'ye Mektuplar, (Haz. Sevgi Özel), Ankara, Bilgi yay 1988, 234 s.

Başvekil Sayın Adnan Menderes'e Devletimiz Hukuku Hakkında Mektuplar- Erhan Löker, Ankara, Örnek mat. 1955, 52 s.

- Bedrettin Tuncel'e Mektuplar, (Haz. Alpay Kabacalı), İst. Yapı Kredi yay. 1995, 125 s.
- Beşir Fuad'ın Mektupları "İlk Türk Materyalisti", Haz. C. Parkan Özturan), İst. Arba yay. [t.yok], 80 s.
- Beyaz Mektuplar- Bekir Berk, (Haz.Ahmet Ersöz), İst. Feza yay. 1993, 299 s.
- Bilinmeyen Mektuplarıyla Nazım Hikmet Orhan Kemal Dostluğu- Kemal Sülker, İst. Amaç yayıncılık, 1988, 141+17 s. (1988 /1990 /1991)
- Bir Dostun Mektupları- Mahmut Goloğlu, Ankara, Kalite mat. 1974, 103 s.
- Bir Kürt Aydınından İsmet İnönü'ye Mektup- Mustafa Remzi Bucak, İst. Doz yay.1991,116 s.
- Bir Kürt Aydınından Mustafa Kemal'e Mektup- Celadet Bey, (Haz. Emir Celadet Ali Bedirxan), İst. Doz yay. 1992, 120 s.
- Bir 150'liğin Mektupları- Ali İلمي Fani,"Ali İلمي Fani'den Rıza Tevfik'e Mektuplar", (Haz. Doç. Dr. A. Uçman- Dr. H. İnci), İst. Kitabevi 1998, 208 s.
- Bitmeyen Hasret- Berrin Menderes, (Haz.Nazlı Ilıcak), İst. Dem yay.1989, 219 s. (3.b.)
- Bursa Cezaevinden Va-Nu'lara Mektuplar- Nazım Hikmet, İst. Cem yay. 1970
- Cemal Süreya'dan Mektuplar, (haz. Ahmet Arif), İst. Kaynak yay. 1992, 96 s.
- Cevdet Kudret'e Mektuplar, (Haz. İ. Kudret- H. İnci), Ankara Ümit yay. 1995, 279 s.
- Cornelius'a Mektuplar- Orhan Peker, (Haz. Ferit Edgü), İst. Yapı Kredi yay. 1993, 182 s.
- Çilehane Mektupları- Tahir Olgun, (Haz. C. Kurnaz- G. Erişen), Ankara Akçağ yay. 1995, 259 s.
- Din Üzerine Paşama Mektuplar-Ayşe Nil, İst. Sarmal yay. [1997], 160 s.
- Dost Mektuplar- Yusuf Ziya İnan, İst. Sorgut yay. 1978, 272 s.
- Dost Mektupları "Mektuplarıyla Edebiyatçılarımız", (Haz. Y. Nabi Nayır), İst. Varlık yay. 1972, 196 s.
- Döne'ye Mektuplar- Ali Kemal Gözükar, [y. y. yok], 1992, 141 s.
- Edebi Mektuplar "Divan Edebiyatının Bazı Beyitlerinin İzahına Dair" -Tahir Olgun, (Haz. Cemal Kurnaz), Ankara, Akçağ yay. 1995 210 s.

- Edebiyatçı Jön Türklerin Mektupları "Jön Türklere dair Vesikalar I", (Haz. Doç. Dr. Birol Emil), İst. İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yayını 1982, 116 s.
- Edebiyat-ı Cedide'ye Dair Ali Ekrem'den Rıza Tevfik'e Bir Mektup, (Haz. Doç. Dr. Abdullah Uçman), İst. Kitabevi 1997, 136 s.
- Enver Paşa'nın Özel Mektupları, (Haz. Arı İnan), İst. İmge kitabevi, 1997, 578+6 s.
- Ermeni Rahiple Mektuplaşmalar- Yalçın Küçük, İst. Tekin yay. 1989, 88 s.
- Ertuğrul Süvarisi Ali Bey'den Ayşe Hanım'a Mektuplar (Haz. Canan Eronat), İst. Yapı Kredi yay. 1995, 84 s.
- Evime ve Nihal'e Mektuplar- C. Sıtkı Tarancı, (Haz. Prof Dr. İnci Enginün), Ankara TDK yay. 1989, 96+8 s.
- Fuzulî'nin Mektupları, (Haz. A. Karahan), İst. Horoz basımevi, (İst. Üniv. Edebiyat Fak. Türk
Dili ve Edeb. Dalı Mezunları Cemiyeti yayını: No:4)
- Geceyarısı Mektupları-Salah Bırsel, İst. Bağlam yay. 1991, 120 s.
- Genç Bir Şairden Genç Bir Şaire Mektuplar-A. Behramoğlu- İ. Özel, Ankara, Oğlak yay. 1995, 236 s.
- Gönderilmeyen Mektuplar- Suat Taşer, İst. Yeditepe yay. 1969, 128 s.
- Görülmüştür- Hapishaneden Mektuplar- (y.yok), Ankara, Yarın yay. 1985, 110 s. (1986)
- Gülşen-i Mektubat- Mehmed Necib (Midillili), İst. Kasbar mat. 1308/1891, 217 s.
- Hanım Mektupları- Halide Nusret (Zorlutuna), İst. Orhaniye mat. 1923, 79 s.
- Hususi Mektuplarına Göre Namık Kemal ve Abdülhak Hamid, (Haz. F. Abdullah Tansel),
Ankara, Güneş mat. 1949, 172 s.
- Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Mektupları ve Tiyatro Eleştirileri, (Haz. Abdullah-Gülçin
Tanrıkulu), İst. Özgür yay. 1998, 295 s.
- Hüsnü Akıncı'dan Tansu Çiller'e Mektuplar, Ankara, Bilkamat yay. 1997, 309 s.
- İki Gözüm, Aziz Kardeşim, Efendim, (Haz. Nüket Esen), İst. Yapı Kredi yay. 1994, 143 s.
- İngiltere Mektupları- Hasan Ali Yücel, Ankara, Türk Tarih Kurumu basımevi, 1958, 160 s. (İş Bankası Kültür Cep kitapları: No:8)

- İnkılap Mektupları- Uğur Mumcu, Ankara, Uğur Mumcu Araştırma Vakfı yay. 1987, 238 s. (16. B.1997)
- İntikad- M. Naci- Beşir Fuad, İst. Mahmutbey mat. 1304/1887, 101 s.
- Kardeş Mektupları- B. Rahmi Eyüboğlu, (Haz. M. Hamdi Eyüboğlu), Ankara, Bilgi yay. 1985, 362 s.
- Kemal Tahir'den Fatma İrfan'a Mektuplar, İst. Sander yay. 1979, 383 s.
- Kemal Tahir'e Mahpushaneden Mektuplar- Nazım Hikmet, Ankara, Bilgi yay. 1968, 417 s. (1975/1990/1991/1992/1996)
- Kendi Mektuplarıyla Enver Paşa, (Haz. Şükrü Hanioglu), İst. Der yay. 1989, 286 s.
- Limni ve Malta Mektupları-"Ziya Gökalp Külliyyatı II", (Haz. F. Abdullah Tansel), Ankara, Türk Tarih Kurumu basımevi 1965, XX+624 s. (Türk Tarih Kurumu yay. No:18)
- Lüsiyen Hanım'dan Abdülhak Hamid'e Aşk Mektupları (Çev. İsmail Yerguz), Ankara Oğlak yay. 1997, 203 s. (Eserin 1. Baskısı Fransızca yayımlanmıştır: Lettres a Abdülhak Hamid 1920-1927- Lüsiyen Abdülhak Hamid, İst. Matbaacılık ve Neşriyat Türk An. şti. 1932, 192 s.)
- Mach l'den Mektuplar- Sevim Burak, İst. Logos yay. 1990, 270 s.
- Mamak Mektupları- Yılma Durak, Ankara, Ocak yay. 1987, 96 s.
- Mektubat- Beşir Fuad- Fazlı Necip, İst. Mihran mat. 1305/1888, 127 s. (1313)
- Mektuplar- Abdülhak Hamid, (Yay. Süleyman Nazif), İst. Matbaa-i Âmire, 1334/1918, cilt, 331+338 s
- Mektuplar- Ahmet Hamdi Tanpınar, (Haz. Zeynep Kerman), Ankara, Kültür Bak. yay. 1974, VII+328 s. (2.b. Tanpınar'ın Mektupları ismiyle, İst. Dergâh yay. 1992, 275 s.)
- Mektuplar- Behçet Necatigil, (Haz. Ali Tanyeri-Hilmi Yavuz), İst. 1000 Tane yay. 1989
- Mektuplar- M. Nusret Tura, (Haz. M. E. Kılıç), İst. İnsan yay. 1995, 208 s.
- Mektuplardan Gelen Ses- Samiha Ayverdi, İst. Kubbealtı Neşriyat, 1983, 103 s.
- Mektuplarım- M. Naci, İst. Matbaa-i Ebüzziya, 1303/1886, 288 s.
- Mektuplarım, Konuşmalarım- Dr. Zeki Başar, Ankara, Gürsoy basımevi 1970, 396 s. (s.7-170 arasında muhtelif mektuplar)
- Mektuplarıyla Halikarnas Balıkcısı, (Haz. Azra Erhat), İst. Çağdaş yay. 1976, 296 s. (1979/1980/1985)

- Mevlana'nın Mektupları, (Haz. M. F. Nafiz Uzluk), İst. Sebat basımevi 1937, 174+27 s.
- Muhaberat ve Muhaverat- A. Midhat-M. Naci, İst. Tercüman-ı Hakikat mat.1301/1884, 208 s.
- Namık Kemal'in Mektupları- Ömer Faruk Aktün, İst. Edebiyat Fak. Mat. 1972, 544 s. (F.A.Tansel tarafından hazırlanan mektupların kronolojik bir tetkiki ve tenkidi)
- Namık Kemal'in Mektupları, (Haz. F. Abdullah Tansel), 4 cilt, Ankara, Türk Tarih Kurumu basımevi, I. İstanbul, Avrupa ve Magosa Mektupları, 1967, XLIII+518 s.
- II. İstanbul ve Midilli Mektupları I, 1969, XXX+532 s.
- III. Midilli Mektupları II, 1973, LXXI+527 s.
- IV. Rodos ve Sakız Mektupları, 1986, LXXIII+760 s.
- Nazım ile Piraye, (Derl. Memet Fuat), İst. De yay. 1975, 319 s. (mektuplar-şiiirler), (1976/1988/1990/1991/1995)
- Nazım'ın Bilinmeyen Mektupları (Adalet Cimcoz'a Mektuplar 1945-1950), (Haz. Şükran Kurdakul), İst. 1986, Broy yay. 110 s. (1986/1987)
- Notlar / Mektuplar-Kemal Tahir, İst. Bağlam yay.1993, 342 s.
- Oğlum, Canım, Evladım, Memedim (Cezaevinden Memet Fuat'a Mektuplar)- Nazım Hikmet, İst. De yay. 1968, 173+8 s. (Sonraki baskılar, Cezaevinden Memet... ismiyle 1994)
- Ontuç Günün Mektupları- Cemal Süreya, İst. Can yay. 1990, 107 s. (1992/1998)
- Osmaniyeli Mektuplar- O. Nuri Poyrazoğlu, İst. Ürün yay. 1998, 119 s.
- Öğrencime Mektuplar-Vehbi Vakkasoğlu, İst. Nesil Basım yayım. 1996-97, 3.c. 202+208
- +248 s.
- Paris'ten Bir Mektup- Mustafa Fazıl Paşa, İst. Artin Asaduryan mat. 1326/1910, 28 s.
- Piraye'ye Mektuplar- Nazım Hikmet, (Haz. Memet Fuat), İst. Adam yay. 1998, 2 cilt, 367+372 s.
- Stalingrad'dan Son Mektuplar- Muammer Sığırcı, İst. Kıyı yay. 1988, 45 s.

- Şiirin Kanadında Mektuplaşmalar, A. Behramoğlu- M. Demirtaş, İst. Toplumsal Dönüşüm yay. 1997.
- Şöyle Böyle- Muallim Naci- Şeyh Vasfi, İst. Matbaa-i A.K. Tozlıyan, 1302/1885, 109 s.
- Tanpınar'dan Hasan Ali Yücel'e Mektuplar, (Haz. C. Yücel Eronat), İst. Yapı Kredi yay. 1998, 102 s.
- Temel Ağa'nın Mektupları, (Yüksek sesle okuyan: M. Reşat Sümerkan), İst. Anadolu Sanat yay. 1997, 98 s.
- Tezer Özlü'den Leyla Erbil'e Mektuplar, (Haz. Leyla Erbil), İst. Yapı Kredi yay. 1995, 65 s. (2.b. 1996)
- Turan Dursun'a Mektuplar- İlhan Arsel, İst. Kaynak yay. 1996, 143 s.
- Ünlülere Mektuplar-T uran Dursun, İst. Kaynak yay. 1993, 80 s.
- Yakup Kadri'den Hasan Ali Yücel'e Mektuplar, (Haz. C. Yücel Eronat), İst. Yapı Kredi yay. 1996, 63 s.
- Yaşanmamış Mektuplar- Turhan Oğuzbaş, İst. Ay yayınevi 1965, 60 s.
- Yeter ki Kararmasın- Onat Kutlar, İst. De yayınevi 1984, 85 s. (Cezaevindeki gençlere yazılmış mektuplar)
- Zincirbozan Mektupları- S. Demirel- N. Ilıcak, (Haz. Nazlı Ilıcak), İst. Dem yay. 1990, 254. s. (5.b.)
- Ziya'ya Mektuplar- C. Sıtkı Tarancı, (Haz. Ziya Osman Saba), İst. Ekim basımevi 1957,203 s. (1-39 s. Cahit'le Günlerimiz- Z. O. Saba)

ANTOLOJİLER

- Dünya Yazınından Seçilmiş Mektuplar (Haz. İnci Asena), İst. Adam yay. 1994, 231 s.
- Edebi Aşk Mektupları, İst. Bolayır yayınevi, 1967, 224 s.
- En Güzel Aşk Mektupları-Enver Doyuran, İst. Güray mat. 1974, 96 s.
- Gençlere Aşk Mektup Örnekleri- Nihat Özcan, İst. Eskin mat. 1977, 160 s.
- Güzel Yazılar: Mektuplar, (Haz. İ. Parlatır- İ. Enginün- O. Okay, Z. Kerman- K. Yetiş - N. Birinci), Ankara, TDK yay. 242 s.

Mektup Seçkisi, (Haz. Gürsel Aytac), Ankara, Gündođan yay. 1992, 198 s.
Sevgiliye Mektuplar ve Gençlere Aşk Öđütleri, İst. Bolayır yay. 1965, 160 s.

ÖZEL SAYILAR

Düş Çınarı, No:9, Mart-Nisan 1998

Tercüme, C.XVI, No:77-80, 1964

Türk Dili, No:274, Temmuz 1974